

Het Korenmetershuisje aan de Nieuwe Zijds Kolk

Sinds 1967 is het Korenmetershuisje aan de Nieuwe Zijds Kolk zetel van de Bond Heemschut. Het gebouw werd in het verleden door een aantal verschillende instanties gebruikt. De naam van het gebouw geeft de oorspronkelijke functie weer. Het Korenmetershuisje is in 1620 gebouwd op de plek waar het vorige gildehuis van de korenmeters en de korenzeters stond. In de zestiende eeuw was het onderkomen van de korenmeters op de Oude brug gesitueerd.

In het jaar 1558 werd door de Vroedschap van Amsterdam besloten een nieuw Korenmetershuis te bouwen op de Nieuwe Zijds Kolk (vroeger ook wel Oude Zijds Kolk genoemd). Op dit moment wordt het huis inwendig opgeknapt. Reden om eens de geschiedenis in te duiken. De Nieuwe Zijds Kolk werd vanaf het midden van de 14de eeuw tot het eind van de 15de eeuw geleidelijk aan gedempt. Vroeger vormde de Kolk de verbinding tussen de Amstel en de Nieuwe Zijds Voorburgwal. Toen de N.Z. Voorburgwal werd verlengd naar het IJ, werd de N.Z. Kolk overbodig als waterweg. Het plein deed sinds 1501 dienst als veemarkt, hopenmarkt en ook als bierkaai. Vaten bier werden in de 17de eeuw door de

Weesperbierschippers aangevoerd via de N.Z. Voorburgwal. De Kolk werd hierom ook wel de Bierkolk genoemd. Op de kaart van *Balthazar Florisz*, uit 1625, is de gedempte N.Z. Kolk goed te zien. Voor het Korenmetershuisje staat een dubbele rij bomen. De Kolksteeg is ook goed zichtbaar. Deze vormt de verbinding tussen de N.Z. Kolk en de Oudebrug. Op de kaart is ten zuiden van de Oudebrug de houten Korenbeurs uit 1617 getekend. De gebouwen van de graanhandelaren, graanmakelaars en korenmeters waren vrij dicht bij elkaar gesitueerd in het gedeelte van de stad ten westen van het Damrak, tot aan de N.Z. Voorburgwal. De Korenbeurs en het Korenmetershuisje zijn zojuist vermeld.

Verder waren de makelaars gehuisvest in het Makelaars Comptoir aan de N.Z. Voorburgwal. De makelaars bemiddelden in graan. Zij waren de tussenpersonen tussen de koper en verkoper van graan.

Korenmeters, -zeters en -dragers

De Korenmarkt was destijds de hoofdmarkt van Amsterdam. Rogge werd aangevoerd uit Polen, Pruisen en Pommeren, soms ook uit Zweden en werd verkocht aan Engeland, Spanje en Portugal. De Amsterdamse graanhandel verschafte niet alleen brood aan de Amsterdamse bevolking, maar ook aan vele mensen werk. Keurmeesters, korenzeters, korenmeters, korendragers en korenstorters waren bij deze handel actief betrokken. Zij moesten het lichamelijke werk verrichten terwijl de kooplieden in de korenbeurs in graan handelden. De korenmeters en korenzeters werkten nauw samen. De gildebroeders waren tussen 1589 en 1654 in twee afzonderlijke gilden verenigd. Na 1654 vormden zij weer één gilde. Het koren werd gemeten door de korenmeters. De zeters moesten de maat goed recht houden en vastzetten, terwijl de korendragers het graan in de schepfels schepten of stortten, waarna het door de meters afgestreeken en gemeten werd. Ieder meter had zijn ei-

De zaal van de korenmeters en korenzeters op de begane grond. Naar een tekening van J.M.A. Rieke (1851-1899) (foto Gemeente Archief Amsterdam).

Voorgevel van het Korenmeetershuisje naar een tekening van G. Lamberts uit 1816. (foto Gemeente Archief Amsterdam).

gen schepsel die door de gilde was aangeschaft. Een schepsel was een soort houten ton, waarin het graan werd geschept en vervolgens afgestreken met een strijker of strekel tot de juiste maat. Deze voorwerpen zijn nog te zien op het reliëf boven de deur van het Korenmeetershuis van 1620.

Strengere arbeidsvoorwaarden

De overlieden controleerden de dagelijkse gang van zaken en zagen erop toe dat de gilderegels werden nageleefd en dat leden van de Korenmeeters en Korenzetters Gilde zich netjes gedroegen. De regels van de gilden werden opgeschreven in gildebrieven.

De eerste gildebrief van de korenmeeters dateert van 18 januari 1589. In 1606 gaven 'Mijne Heeren van den Geregte' nog enige aanvullingen op de gildebrief. Hierin werd megedeeld dat de korenmeeters slechts hun werk mochten verlaten om te gaan naar de Korenbeurs of naar een handelaar of koopman in graan. Zij moesten hiervoor toestemming aan de overlieden vragen en de reden van tijdelijk werkverzuim opgeven. Ook moesten zij zo spoedig mogelijk terugkeren. Dit was ter voorkoming van een oponthoud in één van de vele herbergen en bierhuizen in de buurt.

De gilden droegen bij aan de orde van de stad. In tijden van nood moesten de leden van de verschillende gilden andere werkzaamheden verrichten dan hun dagelijkse bezigheden. Zo moesten bijvoorbeeld de bierdragers lijken uit het Oude-manhuis vervoeren. De turfdragers, koren-dragers, koren-meters en koren-zetters werden bij brand, vorst, watersnood en andere rampen opgeroepen om te helpen. De brandspuit werd namelijk in het Make-laars Comptoir bewaard.

Voor stadhuis aangezien

Het oude Korenmeetershuisje uit 1558 was in de 17de eeuw de aanleiding tot een merkwaardige gebeurtenis.

In 1577 werd het voormalige Korenmeetershuis door een aantal leden van het Prinselijk leger voor het

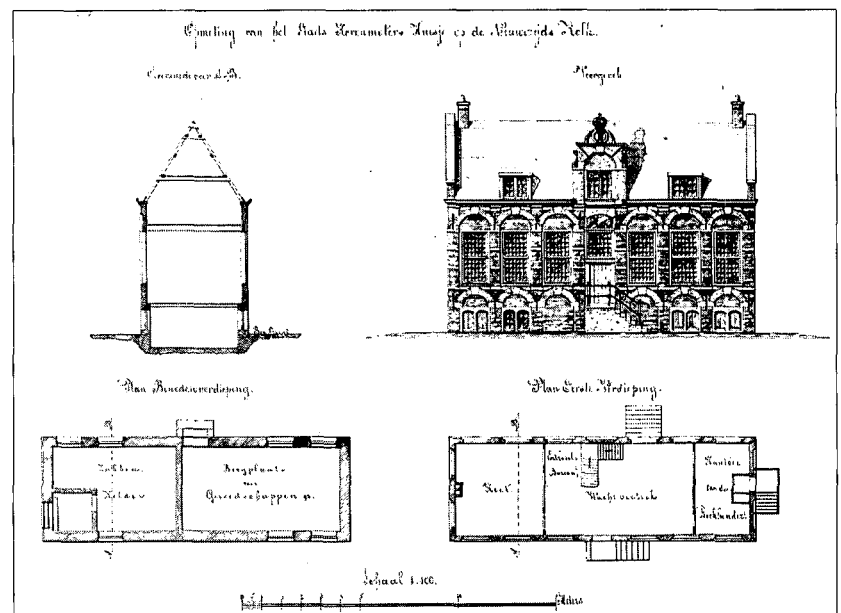
Oude Stadhuis op de Dam aangezien. Krachtens de Pacificatie van Gent mochten de officieren en manschappen van het Prinselijk leger Amsterdam bezoeken, mits zij dit in kleine getale tegelijk deden. De stad was toen namelijk nog onder Spaans gezag. De bezoekende troepen moesten hun wapens aan de stadspoort afgeven, voordat zij de stad mochten binnen gaan. In november 1577 maakten een luitenant en zeven soldaten gebruik van deze regeling. Zij waren 's avonds bij de Haarlemmerpoort aangekomen en moesten hun wapens inleveren. Vervolgens trokken zij de stad in voor een bruiloft. In de ochtend haalden zij hun wapens weer op en vertrokken. Net buiten de poort kwamen zij, als toevallig een aantal prinsgezinde soldaten tegen. Zij overvielen vervolgens de poortwachters en trokken de stad in over de Nieuwendijk. Links omslaande kwamen zij voor het voormalig Korenmeetershuis, dat ze voor het Stadhuis aanzagen. Zij bestormden het gebouw en namen het in bezit. Door het schieten en het geschreeuw werd men op de Dam gewaarschuwd. Toen de soldaten eindelijk, onder het geroep van 'Oranje, de stad is ons' op de Dam verschenen werden zij overmeesterd.

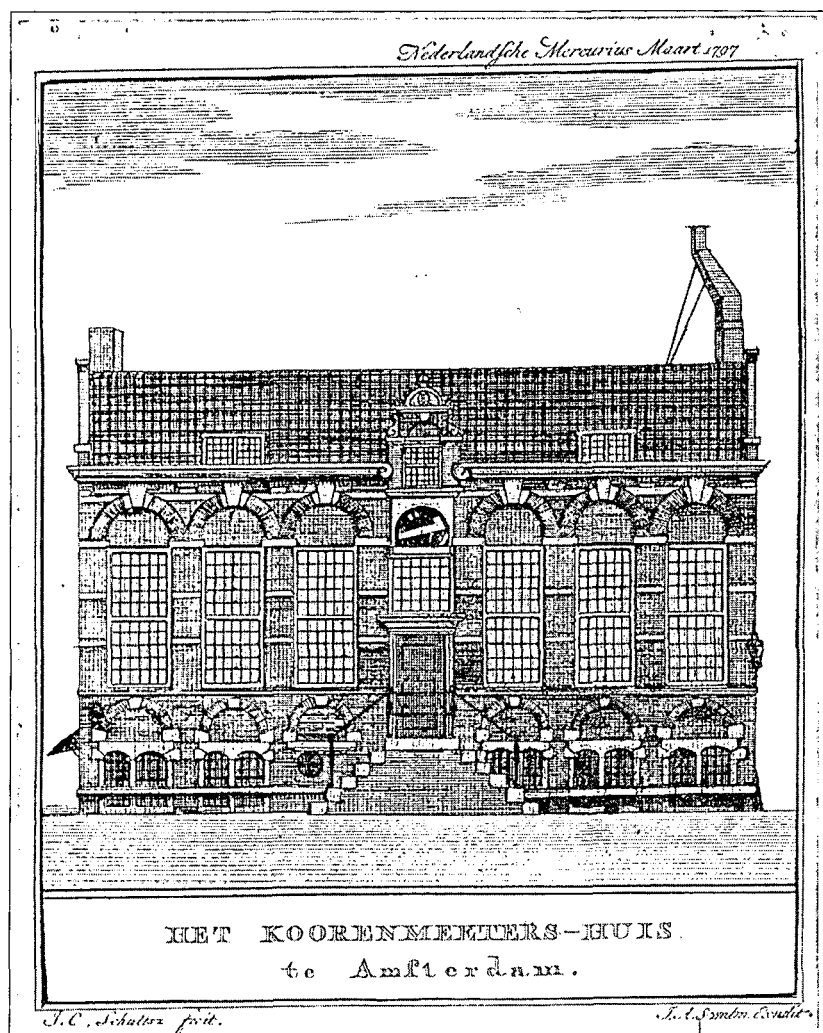
Zo'n vijftig jaar na deze merkwaardige gebeurtenis, om precies te zijn in 1620, werd het huidige Korenmeetershuis gebouwd op de plek van het vorige.

Hollandse renaissance

Het Korenmeetershuisje is een rechthoekig bakstenen gebouw, in Hol-

Opmeettekening uit 1873, toen het Korenmeetershuis gedeeltelijk was ingericht als brandweerkazerne/-post (Gemeente Archief Amsterdam).

Tekening van het Korenmeestershuisje uit 1797 van J.C. Schultz.

landse renaissance stijl uitgevoerd. Het gebouw staat aan de oostkant van de N.Z. Kolk. Het was in het begin van de 17de eeuw vrij gebruikelijk rechthoekige vrijstaande gebouwtjes in de lengterichting van een marktplein te bouwen. Hierdoor is er geen representatieve ingangspartij aan het plein. De hoofdingang is gesitueerd aan de kant van de Kolksteeg, in het midden van de lange voorgevel. In de achtergevel is ook een toegang tot de hoofdverdieping. De kopkanten van het gebouw zijn gesloten. Wel is er een kelderdeur aan de kant van de Kolk.

Dit type gebouw moest functioneel zijn en was hierom eenvoudig van uitvoering. In de 17de eeuw waren er in Amsterdam en omgeving een aantal van dit type gebouwtjes. Veel Noord-Nederlandse raadhuisen zijn van dit type. In *Ransdorp* staat nog zo'n raadhuis uit 1652. Vaak waren gildehuizen, accijnshuizen en vleeshallen ook eenvoudige rechthoekige vrijstaande bouwwerken. Denk hierbij aan de *Vleeshal* op de Herenmarkt (Westindisch huis) en de in

1856 gesloopte *Westerhal* op de Westermarkt.

Op de hoofdverdieping was vaak een grote zaal die als vergaderruimte door de schutterij of door een gilde werd gebruikt. Hieronder waren de werkplaatsen of wachtruimtes. In het geval van het Korenmeestershuisje bevond de werkruimte zich in de kelder en op de verdieping.

In de gids: 'Wegwijzer door Amsterdam', daterend van 1713, wordt het Korenmeestershuisje als volgt beschreven: 'Dit Gebouw is opgericht tot bijeenkomst van de arbeiders in de Graanen, om indien 'er volk moet zijn, bij de hand te wezen. Het is een sierlijk langwerpig steen gebouw, rustende op een overwulde kelder, en staande op een klein plein, de Oude Zijds Kolk genaamd, rondom vrij van de overige huizen afgezonderd. Het manvolk naamlijk dragers, meesters enz. vergaaden gemeenlijk booven, en 't vrouwvolk, als aanlechsters, verschietsters, enz. beneeden in de kelder; werden de werken, door een Vaader, Opzichter, of Doverman, bij looting of volgens

de pen, verdeelt: hebbende verscheidene willekeuren, om zich na 't een en ander te richten.'

In 1873 brandweerpost in souterrain

In 1873 werd het gebouw gedeeltelijk ingericht als brandweerkazerne. In het archief van Publieke Werken bevindt zich een opmeettekening uit 1873. Hierop is te zien hoe het gebouw was ingedeeld. Wat betreft de hoofdopzet is het interieur niet veel veranderd. De 19de eeuwse tekening van *J. M. A. Rieke* beeldt de zaal van de korenmeesters en koren dragers af. Onder de vensters waren houten banken. Op de opmeettekening uit 1873 is geen dubbele stoep getekend. Op de tekening van *G. Lamberts* uit 1816 is de originele dubbele stoep nog te zien.

Tot 1893 was een brandweerpost gevestigd in het souterrain. Het gilde van de korenmeesters en korenzetteren had zijn hoofdkwartier op de verdieping.

Restauratie in 1896

De Commissie voor den Graanhandel stelde in 1896 de architect *H. G. Jansen* aan om het Korenmeestershuisje te restaureren, wat ook gebeurde tussen 1896 en 1898. In het trappehuis hangt nog steeds een gedenksteen, waarop melding wordt gedaan van deze restauratie: 'Gebouwd voor het Gild in 1620. Gedeeltelijk tot Brandweer Kazerne ingericht in 1873. Door de Gemeente aan het Gild teruggegeven in 1898. Hersteld door de Commissie v.d. Graanhandel (...).'

Jansen heeft het gebouw gerestoreerd volgens de toen geldende restauratie-denkebeelden en technieken. Hierbij is gekozen voor een 'reconstructie' van de toestand van 1620. Natuurlijk was deze reconstructie een 19de eeuwse opvatting van hoe het gebouw er uit moet hebben gezien in het begin van de 17de eeuw. De restauratietekeningen van 1898 bevinden zich in het archief van Bouw- en Woningdienst.

Oorspronkelijk had het gebouw kruiskozijnen met luiken en glas in lood ramen. Deze werden geleidelijk aan vervangen door roede ramen. Vervolgens werden schuiframen aangebracht. Deze schuiframen zijn op de tekening van *G. Lamberts* te zien. In 1898 werden de schuiframen vervangen door houten kruiskozijnen met aan de onderkant luiken. Boven de middendorpel zijn glas in lood ramen met gebrandschilderde decoraties. De dakkapellen en de schoorstenen zijn toen ook gerestaureerd en van dakjes voorzien. Jansen heeft in het interieur een nieuw trap-

pehuis laten maken en de wanden van het trappehuis laten betegelen. De zolderverdieping is vervolgens betimmerd en in een drietal vertrekken verdeeld: een kamer met een schouw voor de overlieden, hiernaast een gangetje en de kamer voor de boekhouder en aan de oostkant een zolderruimte. De wanden van de boekhouderskamer zijn inmiddels bij de huidige restauratie van het interieur weggehaald. Een grote ruimte is hierdoor ontstaan en zal door de Bond Heemschut als vergaderruimte worden gebruikt. In dit vertrek zijn nog twee originele beschilderde kastdeurtjes, waarop een voorstelling van de korenzetters en de korenmeters is afgebeeld met het opschrift: 'D: Cooren:setters' en 'D: Coore:meeters'.

De hoofdverdieping is hoogst waarschijnlijk altijd in tweeën verdeeld geweest. Aan de westkant bevond zich in 1898 de zaal van de korenmeters en -wegers; en aan de oostkant een kamer voor de gereedschappen. De korendragers hadden een kleine ruimte in de kelder.

Tot de beginjaren '20 heeft het gebouw dienst gedaan als Korenmetershuisje. De Commissie voor den Graanhandel was in 1857 opgericht en functioneerde als belangenbehartiger van de graanhandel in Amsterdam, verrichtte arbitrage en gaf adviezen aan burgemeester en wethouders. Tevens hield zij toezicht op het gebruik van de stadsgebouwen en eigendommen, ten behoeve van de graanhandel en had zij het onderhoud van het gereedschap van de korenmeters en korenzetters in handen. In 1875 werd besloten dat het graan niet meer gemeten, maar gewogen moest worden. Er werd een Corporatie der korenwegers en korenmeters opgericht. Deze Corporatie was de voortzetting van het oude gilde. Echter er ontstonden allerlei moeilijkheden tussen de korenwegers, korenmeters en de graanhandelaren. Dit leidde tot een scheiding der wegen. In 1921 is de Corporatie der korenwegers en korenmeters opgeheven.

Nederlands Persmuseum van 1924 tot 1949

Het Korenmetershuisje is in 1921 opnieuw eigendom van de Gemeente Amsterdam geworden. In 1898, zoals wij op de gedenksteen kunnen lezen, heeft de Gemeente het gebouw teruggegeven aan het Gild. Op 1 februari 1924 vond de officiële opening plaats van het *Nederlands Persmuseum* door *Burgemeester W. de Vlugt*. Het Korenmetershuisje heeft tot 1949 dienst gedaan als persmuseum. Vervolgens is in 1950 het bureau van de Vereniging de Amster-

Algemeen directeur Bernard Duimel en eindredacteur/voorlichter Jaap Kamerling poseren voor de keet, die tijdens de opknappbeurt van het Korenmetershuis als noodonderkomen dient (foto Onno Helleman).

damse Haven in het pand gevestigd. Vanaf 1967 zetelt Bond Heemschut in dit 371 jaar oude gebouw.

Restauratie interieur gaande

Het interieur van het Korenmetershuisje wordt momenteel, gelijktijdig met het 80-jarig jubileum van Bond Heemschut, gerestaureerd door *Architectenburo Prins* en met als aannemer *Kneppers* te Amsterdam. Het gebouw zal van binnen geschilderd worden. Een aantal 19de eeuwse scheidingswanden is inmiddels gesloopt. In de kelder komt een nieuwe toiletgroep en het keukenblok van de lunchruimte wordt hersteld. Verder zal een nieuwe keldertrap worden gemaakt. De Rijksdienst Monumentenzorg heeft een kleurenonderzoek verricht. Hieruit is tevoorschijn gekomen dat in de 17de eeuw gebruik is gemaakt van meerdere tinten *Bentheim*. De kleur Bentheim kent verschillende gradaties van gebroken wit tot een vrij donkere zandsteen kleur. In de 18de eeuw is het houtwerk houtkleurig geschilderd. Vervolgens zijn in de tweede helft van de 19de eeuw meerdere tinten olijfgroen gebruikt. Thans is het houtwerk aan de binnenzijde glanzend gebroken wit geschilderd.

Restauratie exterieur hard nodig

Uitwendig moet zowel aan het Korenmetershuisje als aan de N.Z. Kolk nog veel gedaan worden. Hopelijk zal de Gemeente Amsterdam, de eigenaar van dit pand, op korte termijn de buitenkant restaureren. Het met-

selwerk is erg vies en moet op een aantal plaatsen opnieuw gevoegd worden. De beide stoepen zijn bouwvallig en het houtwerk moet nodig geschilderd worden.

Omgeving Korenmetershuis verpauperd en gekraakt

Het is ook te hopen dat de 17de eeuwse monumenten aan de zuidkant van het plein snel worden gerestaureerd. Zij zijn inmiddels gekraakt. Ook laten de nieuwbouwplannen voor de lege kavels op zich wachten. Wellicht zullen al deze wijzigingen in de nabije toekomst uitgevoerd worden.

In 1625 deed men meer aan de groenvoorziening van het plein dan thans het geval is. Misschien zou weer een dubbele bomrij gepland kunnen worden om het plein wat aantrekkelijker te maken. []

Sarah Bakker is kunsthistorica te Amsterdam

Geraadpleegde literatuur

- d'Ailly, A. E., *Zeven eeuwen Amsterdam. De stad en haar schoonheid in de zeventiende eeuw*, 6 vol., Amsterdam s.a. vol. 111, p. 128.
- Arkel, G. van & A. W. Weissman, *Noord Hollandsche Oudheden*, Amsterdam 1905, vol. VII, p. 58-59.
- Carasso, D. G., 'Amsterdams nijverheid in de 17e en 18e eeuw', *Ons Amsterdam* 35 (1983), p. 198-203.
- Cohen, A., 'Het Nederlandsch persmuseum', *Amsterdam. Tijdschrift gewijd aan de schoonheid van Amsterdam en omgeving*, no. 9, 1 december 1931, p. 1-3.
- Dapper, Dr. O., *Historische beschrijving der Stadt Amsterdam...*, Amsterdam 1663.
- Emeis jr, M. G., *Ken je Amsterdam?*, Amsterdam 1941, p. 37-39.
- J.W.E., 'Het Korenmetershuisje aan den N.Z. Kolk', *Amstelodamum* 8 (1921), p. 62-63.
- Gimpel, C. J., 'Het Korenmetershuisje op de Nieuwezijds Kolk te Amsterdam', *Buiten*, 29 juni 1912, p. 303 & p. 312-313.
- Heijder, M., *Amsterdam, Korenschuur van Europa*, Amsterdam 1979.
- Hemmes, J. K., 'Wateroverlast door optrekend grondwater', *Heemschut* 2, 47 (1970), p. 45.
- Le guide d'Amsterdam, avec une description de la bella maison de ville*, Amsterdam 1734, p. 279.
- Maaskamp, E., *Amsterdam*, s.l. 1818.
- Meischke, R., 'De vleeshal op de Heerenmarkt', *Amstelodamum* 42 (1955), p. 22-27.
- Ram, B., 'Het Korenmetershuisje', *Ons Amsterdam* 18 (1966), p. 109-111.
- Schotel Fzn, C. J., 'Het Gouden leesmuseum', *Ons Amsterdam* 4 (1952), p. 50-54.
- Vriese, J., 'Een praatje bij een plaatje', *Ons Naderbericht* 2, nr. 17, p. 9-10 & *Ibid.*, nr. 97, p. 8-10.
- Idem, 'Een praatje over Amsterdam', *Justitia* 8, nr. 4, p. 18-19.
- Wagenaar, J., *Amsterdam in zijne opkomst, aanwas, geschiedenissen...*, 3 vol. Amsterdam 1760/1767, vol. 11.
- Wagenaar, J., 'Ik zie, ik zie wat jij niet ziet', *Ons Amsterdam* 7 (1955), p. 53.
- Wegwijzer door Amsterdam*, s.l. 1713.
- Wenckebach's Amsterdam. 104 Facsimile's van pentekenningen ingeleid door Ir. H. A. J. M. Weller, toelichting bij de prenten bijeengezocht door Drs. H. Rowaan*, Stichting Diogenes, Amsterdam 1970, p. 20, prent 61.
- Wijnman, H. F., *Historische gids van Amsterdam*, Amsterdam 1971, p. 264 & p. 287-288.
- Zantkuijl, H. J., 'Het begin van het klassicisme', *Bouwen in Amsterdam* (1979), nr. 27, p. 252-253.
- Zeilstra, W. A., 'Het Korenmetershuisje aan de N.Z. Kolk', *De Amsterdamsche Gids* 5 (1930), p. 201-210.